

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۴/۱۴

فصلنامه تخصصی روان سنجی

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۶/۱۵

دوره پنجم، شماره ۱۷، تابستان ۱۳۹۵

صفحات ۲۳-۷

ساخت و اعتباریابی مقیاس مسئولیت پذیری بزرگسالان با تأکید بر تئوری انتخاب گلاسر

Construction and Validation of a Scale responsible adult With an emphasis on Glasser's Choice Theory

منیره کردلو^۱، حسین کاویان فر^۲، معصومه بهرامی^۳

Abstract:

That is the responsibility of man's relationship with his fellow human beings and nature is balanced. Objective: This study Construction and standardization of scale is the responsibility of the citizens of Tehran. Methods: This descriptive survey. The population consisted of residents of district 14 in Tehran. Of these 240 samples, were selected by convenience sampling method and then distribute the questionnaire, content validity, reliability exploratory and confirmatory factor was used. The results of exploratory responsibility in the five components of self-worth, self-control, realism, commitment and self-named. The analysis also confirm the fit indices were relatively favorable. Cronbach's alpha was used to calculate the reliability responsibility scale that 0/91, for the first of 0/61, the second of 0/67, the third factor of 0/52, the fourth factor 0/82 and the fifth factor 0/75 respectively. Accordingly, the scale developed by the researchers is the responsibility of higher reliability.

چکیده

مسئولیت پذیری از ویژگی های اصیل انسانی است که رشد و تکامل فرد و جامعه انسانی و همچنین حفاظت از طبیعت در گرو آن است. بدین صورت که از طریق مسئولیت پذیری رابطه انسان با خود، هموعان و طبیعت متعادل می گردد. هدف این پژوهش ساخت و اعتباریابی مقیاس مسئولیت پذیری در شهروندان تهران است. روش پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری شامل شهروندان منطقه ۱۴ تهران بود. از این تعداد ۲۴۰ نفر به عنوان نمونه، با استفاده از شیوه نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند و پس از توزیع پرسشنامه، از روایی محتوایی، روایی عاملی اکتشافی و تاییدی استفاده گردید. نتایج تحلیل اکتشافی، مسئولیت پذیری را در پنج مولفه احساس ارزشمندی، خودکنترلی، واقع گرایی، احساس تعهد و خودکارآمدی نام گذاری کرد. همچنین در تحلیل تاییدی میزان شاخص های برازش به نسبت مطلوب بود. برای محاسبه پایایی مقیاس مسئولیت پذیری از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ۰/۹۱، برای عامل

^۱. دانشجوی دکتری مشاوره دانشگاه آزاد واحد تهران شمال Mkordloo@gmail.com

^۲. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی دانشگاه مازندران Hosseinkavianfar@yahoo.com

^۳. کارشناسی ارشد سنجش و اندازه گیری دانشگاه علامه طباطبایی
masomehbahrami2020@yahoo.com

Keywords:

Accountability, choice theory,
William Glasser, credit.

اول ۰/۶۱، عامل دوم ۰/۶۷، عامل سوم ۰/۵۲،
عامل چهارم ۰/۸۲ و عامل پنجم ۰/۷۵ برآورد
شد. بر این اساس، مقیاس محقق ساخته
مسئولیت پذیری از پایایی بالایی برخوردار
است.

کلید واژه ها: مسئولیت پذیری، تئوری

انتخاب، ویلیام گلاسر، اعتبار.

مقدمه

بزرگسالی افق پیش روی هر کودک و نوجوانی است که با عمر طبیعی خود زندگی را ادامه می دهد و با تغییرات بیولوژیکی، فیزیولوژیکی، بیوشیمی و آناتومی همراه است (فینس، ۲۰۰۰). این دوره از عمر همانند سایر دوره های قبل، دوره گذرایی است که بحران های خود را دارا می باشد. افراد بزرگسال در این دوره با رویدادهای بزرگی در زندگی خود روبرو می شوند. به عبارت دیگر در این دوره بزرگسالان از سویی چیزهای بسیاری به دست می آورند که لازمه حیات و زندگی جسمی و روانی آنان است و از سویی دیگر چیزهای بسیاری از دست می دهند که البته اقتضای زندگی و حیات انسانی است. به همین دلیل دوره بزرگسالی دورانی پر چالش و استرس زا و پر از بحران ها و فرصت هایی است که لازمه آن داشتن توانایی ها و مهارت های ذاتی و اکتسابی فراوان است. دوران بزرگسالی از دیدگاه روان شناسان بررسی رشد و تکامل دوره های مختلفی را در برمی گیرد. این دوره را می توان به سه دوره کوچک تر شامل، اوایل بزرگسالی (جوان)، اواسط بزرگسالی (میانسالی) و اواخر بزرگسالی (سالخورده) تقسیم کرد. بزرگسال جوان در شرایط سنی تقریباً بین ۲۰ تا ۴۰ سالگی است، بزرگسال میانسالی که

تقریباً سال‌های بین ۴۰ تا ۶۵ سالگی را طی می‌کند و بزرگسال سالخورده که از تقریباً ۶۵ سالگی به سوی گستره پایانی پیری گام بر می‌دارد. برای ترسیم نیمرخ بزرگسالان می‌توان به نظریه‌هایی چون، نظریه عملیاتی پیاژه، نظریات تحولی متعارف یا هنجاری چون نظریه اریکسون^۲، بوهرلر^۳، وایلان^۴ و لوینسون^۵ و نظریه مبتنی بر تقویم رویدادهای مهم تیوگارتن^۶ اشاره کرد (منصور، ۱۳۸۸). در این دوره از زندگی می‌توان یک فرد بزرگسال را از زوایای مختلف تحول جسمانی، شناختی، هیجانی و اجتماعی بررسی کرد.

دوره میانسالی گسترش روابط و مسئولیت‌های اجتماعی و کمک به نسل‌های بعدی را به همراه دارد و در دوره بعدی سازگاری‌ها با شرایط و محدودیت‌ها نمایان می‌شود (شعاری نژاد، ۱۳۸۸). یک فرد بزرگسال برای این که بتواند به حیات خود ادامه دهد باید علاوه بر نیازهای فیزیولوژیکی، نیازهای روانی خود همچون تعلق، احترام، عزت‌نفس و خودشکوفایی را برطرف سازد و برای این منظور باید با محیط خود به‌کنش متقابل بپردازد. پدیده‌های روان‌شناختی همچون مسئولیت‌پذیری به بزرگسالان کمک می‌کند تا خود را با محیط در حال تغییر سازگار سازند. یک فرد بزرگسال در شرایط محیطی گوناگون بایستی بتواند با تصمیم‌گیری درست دست به انتخاب‌هایی بزند و تعهد و مسئولیت بالایی نسبت به این تصمیمات و انتخاب‌های اجتناب‌ناپذیر از خود نشان دهد. در این دوره به سبب بروز مسائل خاص و گسترده، با فرصت‌ها و تهدیدهای بی‌شماری همراه است. بنابراین به و سیله آموزش مسئولیت‌پذیری می‌توان بزرگسالان را در هر یک از مراحل این دوره برای ادامه یک زندگی مطلوب یاری نمود. علت اساسی بسیاری از بی‌توجهی‌ها و ناسامانی‌ها چه بسا ناشی از بی‌مسئولیتی یا فرار از مسئولیت و شانه خالی کردن از زیر بار آن است. بنابراین امروزه افرادی را شاهدیم که از خود سلب مسئولیت می‌کنند تا از کشمکش‌های ذهنی خود را رهایی بخشند و از قید تلاش‌ها و فعالیت‌های خسته‌کننده خویش را نجات دهند (گینات^۷، ۱۹۹۳، ترجمه سرتیپی، ۱۳۸۷).

مسئولیت‌پذیری از ویژگی‌های اصیل انسانی است که رشد و تکامل فرد و جامعه انسانی و هم‌چنین حفاظت از طبیعت در گرو آن است. بدین صورت که از طریق مسئولیت‌پذیری رابطه انسان با خود، هموعان و طبیعت متعادل می‌گردد (کانت^۸، ۲۰۰۰). انسان اجتماعی از دیرباز برای زیستن ناگزیر به همکاری با هموعان خود و قبول مسئولیت بوده، چرا که نیازهای او با کمک و همکاری دیگران مرتفع شده است. در این جریان باید به مهارت‌های اجتماعی مجهز بود. مهارت‌ها مجموعه‌ای از پاسخ‌های لازم را فراهم می‌کند تا بدان وسیله فرد بتواند به طور موثر زندگی کند، بیاموزد و کار کند. مسئولیت‌پذیری یک مهارت اجتماعی است که نقش آن در زندگی شخصی و اجتماعی از جمله مباحث مورد توجه دانشمندان و به‌خصوص روان‌شناسان بوده است (نعمتی، ۱۳۸۷). در میان روان‌شناسان آدلر بیشتر بر مسئولیت اجتماعی تاکید دارد. او اولین روان‌شناسی است که به ماهیت اجتماعی انسان می‌پردازد. به نظر او انسان دائماً در جامعه با مردم در تماس است و مجموع این تماس‌ها، سبب پرورش حس اجتماعی و آموختن احساس مسئولیت و همکاری می‌شود. در باره مسئولیت و رابطه آن با زندگی، گلاسر معتقد است که ناخشنودی و افسردگی نتیجه عدم احساس مسئولیت است. فرد غیر مسئول نه برای خود ارزش قائل است و نه دیگران، در نتیجه خود و دیگران را آزرده می‌کند (همان منبع).

در دیدگاه روان‌شناسی فردی، آدلر بر ماهیت اجتماعی انسان تاکید کرده است. به اعتقاد او رفتار در یک زمینه اجتماعی رخ می‌دهد و انسان مجبور است که به ایجاد روابط متقابل بپردازد. آدلر جبرگرا نیست و به آزادی انتخاب و مسئولیت انسان در زندگی معتقد است (همان منبع).

گلاسر در واقعیت درمانی، مسئولیت‌پذیری را توانایی برآورده کردن نیازهای شخصی در صورتی که فرد دیگران را از برآورده شدن نیازهایشان محروم نکند، معرفی می‌کند (گلاسر^۱، ترجمه مرتضوی، ۱۳۸۰). الیس در دیدگاه منطقی-هیجانی خود یکی از اهداف درمان را ایجاد مسئولیت در فرد می‌داند و معتقد است که برای این که فرد مسئولیت‌پذیر شود، باید بر روی شناخت او کار کرد (سید محمدی، ۱۳۸۵). مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت به عنوان یک اصل تربیتی معرفی شده و فرد در قبال شرایط به جای پیروی از فشارهای بیرونی از الزامات درونی تبعیت می‌کند. این پیروی از الزامات درونی را احساس مسئولیت یا احساس تکلیف می‌دانند (احمدی آخوومه و همکاران، ۱۳۹۲). این احساس مسئولیت یکی از ویژگی‌های شخصیتی انسان‌هاست که عبارت است از قابلیت پذیرش، پاسخگویی و به عهده گرفتن کاری که از کسی خواسته می‌شود و فرد حق دارد آن را بپذیرد و یا نپذیرد (علی پور، ۱۳۸۵).

بر اساس نظریه گاف^۲ (۱۹۹۸) وظیفه شناسی، مسئولیت‌پذیری، قابلیت اعتماد، عمل کردن بر اساس نظم و مقررات و اعتقاد بر این که عقل و دلیل باید بر زندگی مسلط باشد از ویژگی‌های شخصیتی نسبتاً پایدار میان فردی و درون فردی است (طباطبایی و همکاران، ۱۳۹۰). همچنین کانت (۲۰۰۰) عنوان کرد که افزایش سن باعث افزایش مسئولیت‌پذیری می‌شود. بروئر^۳ (۲۰۰۱) احساس مسئولیت را بیانگر نوعی نگرش و مهارت می‌داند که مانند هر نوع نگرش و مهارت دیگر آموختنی و اکتسابی است. مسئولیت را با سلامت روانی ارتباط می‌دهد و می‌گوید، افراد هر قدر مسئولیت‌پذیری داشته باشند، از لحاظ سلامت روانی سالم‌تر هستند و بالعکس (فلاحی و حاجیلو، ۱۳۸۷). مسئولیت‌پذیری یکی از اصول اساسی برای نوع‌دوستی است، یعنی فرد باید خود را مسئول بداند و احساس مسئولیت کند تا نسبت به دیگران بی‌تفاوت نباشد (لاتانه و دارلی^۴، ۱۹۷۰). بنابراین درون‌سازی هر چه بیشتر مسئولیت‌پذیری باعث تمایل به نوع‌دوستی می‌شود و کاهش آن موجب افزایش بی‌تفاوتی می‌گردد (لوین و همکاران^۵، ۲۰۰۶). تعامل مؤثر با دیگران نیازمند مجموعه‌ای از مهارت‌هاست که در صورت تسلط بر آن‌ها می‌تواند منجر به شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری شود. مسئولیت‌پذیری از مفاهیم مهم در حوزه روان‌شناسی تربیتی است، که در سال‌های اخیر توجه زیادی را به خود جلب کرده است (لنزی و همکاران^۶، ۲۰۱۴). همچنین می‌توان از مسئولیت‌پذیری به عنوان یک جنبه مهم از شکل‌گیری هویت نام برد و از آن در توانمندسازی انسان‌ها استفاده کرد (هاگز^۷، ۲۰۱۰). مسئولیت‌پذیری فردی به معنای آن است که فرد خود را نسبت به خود و موقعیتی که در آن قرار گرفته و هم‌چنین نیازها و بهروزی دیگران مسئول بداند. فردی که مسئولیت‌پذیر است احتمالاً در نظر خواهد گرفت که چگونه انتخاب‌ها و تصمیم‌هایش بر دیگران و جامعه تأثیر می‌گذارد. لذا اگرچه مسئولیت‌پذیری فردی بر فرد تمرکز دارد اما در یک بستر اجتماعی اتفاق می‌افتد. بنابراین مسئولیت‌پذیری اجتماعی بعدی از مسئولیت‌پذیری فردی به شمار می‌رود (مرگلر^۸، ۲۰۰۷).

از آنجا که روان‌شناسی علم مطالعه رفتار موجودات زنده به ویژه انسان است، در این زمینه نظریه‌های مختلفی مطرح گردیده است. یکی از این نظریات، نظریه انتخاب است که توسط ویلیام گلاسر عنوان شده است (پروچسکا^۹ و نورکراس^{۱۰}، ۲۰۰۷؛ سیدمحمدی، ۱۳۸۵). طبق نظریه انتخاب کنترل انسان بر رفتار خود یک کنترل آگاهانه است، به طوری که خودش رفتار کلی خود را انتخاب

1. Gllasser

4. Latane & Darley

1. Lenzi

4. Prochaska

7. Mottern & Mottern

2. Gaf

5. Levin & atel

2. Hughes

5. Nokras

3. Brewer

3. Mergler

6. Ervin

می‌کند و خودش مسئول انتخاب‌های خویش است. انسان خواسته‌ها، انتظارات و افکار و اعمال خود را طوری انتخاب می‌کند که بتواند بهترین و خوشایندترین حالت را در خود ایجاد کند (گلاسر، ۲۰۰۵). گلاسر در نظریه خود معتقد است که نظریه انتخاب در مورد بهتر انتخاب کردن است، اما قبل از آن هر فرد باید دلیل انتخاب‌های خود را بفهمد. نظریه انتخاب می‌گوید این خود ما هستیم که تمام اعمال‌مان را از جمله احساس بدبختی‌مان را انتخاب می‌کنیم (گلاسر، ۲۰۰۱). بخش مهمی از نظریه انتخاب مبتنی بر این پیش فرض است که افراد در نهایت خود تصمیم‌گیرنده و مسئول زندگی خویش هستند. تاکید اساسی نظریه انتخاب بر دو مولفه عملکرد و تفکر می‌باشد (گلاسر، ۲۰۰۰). تمرکز بر نیروهای درونی شرایط را برای مسئولیت‌پذیری فراهم می‌کند که یکی از اساسی‌ترین آموزش‌های تئوری انتخاب به افراد است (اروین، ۲۰۰۳).

رویکرد واقعیت‌درمانی که بر اساس نظریه انتخاب استوار است بر تامین نیازها در عین حفظ ارضای حقوق دیگران، انتخاب و کنترل رفتار، پذیرش مسئولیت رفتار شخصی، واقعیت، توسل به عقل سلیم، قضاوت شخصی در مورد مسئولانه بودن رفتار تاکید دارد. گلاسر در واقعیت‌درمانی بر مواجه شدن با واقعیت، قبول مسئولیت و قضاوت اخلاقی در باره کارآمد یا ناکارآمد بودن رفتار تاکید می‌کند (مترن و مترن، ۲۰۰۶). عدم انکار واقعیت، مسئولیت‌پذیری و بر این اساس برنامه‌ریزی جهت دستیابی به اهداف، از اصلی‌ترین نیازهای انسان در فرآیند زندگی است که در این رویکرد درمانی به آن اهمیت داده شده است (فرقانی طرقي و همکاران، ۱۳۹۱). مسئولیت‌پذیری در قالب سه مولفه صورت‌بندی شده است، اولاً یادگیری و انتخاب رفتارهایی است که نیازهای اساسی ما را برآورده می‌کند، ثانیاً پذیرفتن پیامدهای رفتار خود، ثالثاً اینکه مانعی بر سر راه برآورده شدن نیازهای دیگران نباشد (ترجمه صاحبی، ۱۳۹۰). از دیدگاه گلاسر سه مولفه مهم در تئوری انتخاب وجود دارد که به نظر می‌رسد می‌تواند علاوه بر مسئولیت‌پذیر کردن افراد در حوزه خصوصی خود، باعث مسئولیت و تعهد اجتماعی گردد که شامل نیازهای اساسی و دنیای مطلوب، پیوندهای انسانی و ایجاد هویت موفق می‌باشند (صاحبی و همکاران، ۱۳۹۴).

آینده‌نیازمند انسان با مسئولیت بیشتر است که توانایی انتخاب داشته باشد. کسی که بتواند بر اساس احتیاج خود نه بر اساس طرح‌ریزی شخص دیگری که برای او کرده است، برنامه‌ریزی کند (حسین پور و همکاران، ۱۳۹۲). امروزه جامعه در حال پیشرفت نیازمند افرادی مسئول و خودکفاست و بایستی شرایطی فراهم کرد تا افراد ابزارهای نگرشی و ارزشیابی پیدا کنند تا به کمک آن‌ها بتوانند بهتر تصمیم‌گیری کنند. تصمیماتی که آنان را در این دنیای پیچیده به سوی زندگی بارور و رضایت‌بخش رهنمون کند (خزائی و همکاران، ۱۳۹۲).

در کشور ما برای برررسی مسئولیت‌پذیری افراد یکی از پرسشنامه‌های معتبر، خرده‌مقیاس مسئولیت‌پذیری (Re) پرسشنامه روان‌شناختی کالیفرنیا^۱ (CPI) مورد استفاده است که دارای اهمیت بسیاری می‌باشد. همچنین از خرده‌مقیاس پرسشنامه آیزنک^۲ و دیگر آزمون‌های موجود نیز استفاده می‌شود. اما با این وجود هیچ‌کدام از نظر دوره سنی خاص بزرگسالان و از نظر فرهنگی و اجتماعی مناسب نمی‌باشند. با توجه به این که مقیاس مستقل و بومی که با شرایط بزرگسالان در جامعه ما مطابقت داشته باشد، وجود ندارد، پس ضرورت دارد تا مقیاس معتبر و متناسبی در موضوع مسئولیت‌پذیری طراحی و ساخته شود. بدین جهت در این پژوهش در پی دستیابی به چنین ابزاری متناسب و خاص هستیم. بنابراین هدف کلی این پژوهش، ساخت و هنجاریابی ابزاری عینی و دقیق جهت تشخیص و آموزش به موقع مسئولیت‌پذیری در جامعه بزرگسالان و فراهم

^۱. California

^۲. Ezenk

آوردن زمینه برای مطالعات بعدی در این مورد می‌باشد. همچنین پژوهش حاضر در راستای ساخت مقیاسی برای عملیاتی کردن عوامل موثر در مسئولیت‌پذیری بزرگسالان بر پایه تئوری انتخاب گلاسر، قصد دارد پرسش‌های اصلی زیر را مورد آزمون قرار دهد.

(۱) آیا ابزار محقق ساخته توسط محقق، برای سنجش مسئولیت‌پذیری از روایی لازم برخوردار است؟

(۲) آیا ابزار محقق ساخته توسط محقق، برای سنجش مسئولیت‌پذیری از پایایی لازم برخوردار است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، تمامی مردان و زنان منطقه ۱۴ تهران بوده است. از میان جامعه مفروض به صورت در دسترس انتخاب و روش نمونه‌گیری غیر تصادفی داوطلبانه تعداد ۲۵۰ نفر (۱۵۶ زن و ۸۴ مرد) انتخاب شدند. پس از تشریح اهداف پژوهش و جلب همکاری آزمودنی‌ها، پرسشنامه مسئولیت‌پذیری توسط بزرگسالان تکمیل شد.

ابزار پژوهش

هدف از طراحی تست تشخیص میزان مسئولیت‌پذیری افراد، میزان هشیاری، خلق و خوی اعتماد و تعهد است. این مقیاس یک تصویر مشخص از فردی که مورد آزمون قرار گرفته است را به دست می‌دهد. در تدوین این مقیاس از مقیاس‌های مرتبط همچون سیاهه روانی کالیفرنیا (گاف، ۱۹۵۷)، نگرش مسئولیت (RAS) (کبیرنژاد و همکاران، ۱۳۸۹)، پرسشنامه مسئولیت‌پذیری نوجوانان (نعمتی، ۱۳۸۷) زیر نظر دکتر ابوالفضل کرمی و مقیاس مسئولیت‌پذیری نوجوانان در خانه و مدرسه (کردلو، ۱۳۸۷) استفاده شده است. همچنین با توجه به اینکه نعمتی در تدوین مقیاس خود از پرسشنامه‌های شخصیت MMPI، آیزنک و پرسشنامه شیوه زندگی آدلر استفاده نموده است، می‌توان نتیجه گرفت که به نوعی معیارهای مقیاس‌های مزبور در این مقیاس لحاظ شده است. در تهیه و تدوین سؤالات سعی شده است تا همه سؤالات ممکن که بتوانند خرده مقیاس مورد نظر را به نحوی جامع و مانع پوشش دهند مورد استفاده قرار گیرد، که در مراحل بعدی سؤالات کمتر مرتبط و ضعیف به روش حذفی از گردونه خارج خواهند شد تا در نهایت به شرایط مطلوب دست پیدا نماییم.

پس از مقدمه مختصری در خصوص موضوع مسئولیت‌پذیری و مبانی طراحی و ساخت مقیاسی جهت سنجش میزان آن، با توجه به این که رویکرد بنیادی در این مقیاس براساس نظریه انتخاب و واقعیت درمانی ویلیام گلاسر می‌باشد، پس از مطالعه و بررسی این نظریه در منابع موجود، عوامل و شاخص‌هایی که از سوی گلاسر به عنوان تئوری پرداز این نظریه ارائه شده است، شناسایی گردید. در ادامه جهت تدوین خرده مقیاس‌هایی که با اندازه‌گیری آن‌ها می‌توان یک برآورد کلی یا مقیاس عمومی به دست آورد، استخراج شد. در مراحل بعدی عوامل مهم‌تری که از بُعد مسئولیت‌پذیری دارای وزن بیشتری هستند گزینش شد و پرسشنامه‌ای حاوی سؤالات مثبت و منفی بر محوریت آن‌ها استخراج و طراحی و به همراه راهنمای آزمون شونده و پاسخنامه سؤالات ارائه گردیده است. عوامل کلی استخراج شده عبارت است از:

(۱) احساس ارزشمندی (ارزش قائل شدن برای خود و دیگران، احترام‌گذاری، خود‌پذیری، اعتماد، همنوایی با دیگران، مسئولانه عمل کردن، قانونمندی، توجه به نیازهای خود و

دیگران، بشر دوستی، اجتماعی بودن، احترام به انتخاب های خود و دیگران، عدم کنترل دیگران).

۲) خودکنترلی (خویشستن داری، درون نگری، کنترل آگاهانه، هشیاری، سازمان دهنده فعال، سبک های اسنادی، خود مدیریتی، هدفمندی، رهایی از کنترل های بیرونی).

۳) واقع گرایی (احترام به واقعیت موجود، پذیرش واقعیت، واقع بینی، ذهن آگاهی، خودآگاهی، اولویت به نیازهای حال و برای آینده، گذر از گذشته).

۴) احساس تعهد (متعهد عمل کردن، مسئولانه عمل کردن، امانت داری، دعوت به مسئولیت پذیری، حس وظیفه شناسی، اخلاقی بودن، ضمانت دادن، بلوغ و تکامل، مبارزه جویی، چالش طلبی).

۵) خودکارآمدی (کارآمدی ذهنی، کارآیی، خودشکوفایی، هویت موفق، سازمان یافتگی، کفایت مندی، پیشرفت گرایی).

روش نمره گذاری در این مقیاس به شیوه لیکرت و به صورت ۵ گزینه ای است که برای هر سوال کاملاً موافق = ۵، موافق = ۴، تا حدی موافق = ۳، مخالف = ۲، کاملاً مخالف = ۱ اعمال می شود. در مورد سوالات معکوس هم نمره گذاری برعکس می شود. فرآیند نمره گذاری بر مبنای تعداد سوالات مشخص شده برای هر خرده مقیاس از تعداد کل سوالات مقیاس چه مثبت و چه منفی به انضمام تعداد سوالات و شماره سوالات به تفکیک مثبت و منفی در خصوص هر خرده مقیاس به شرح ذیل صورت می پذیرد:

جدول ۱:

عوامل	تعداد گویه	سوالات مستقیم	سوالات معکوس
احساس ارزشمندی	۷	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷	۴
خودکنترلی	۱۰	۸-۱۰-۱۱-۱۲-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷	۹-۱۳
واقع گرایی	۸	۱۸-۱۹-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵	۲۰
احساس تعهد	۲۱	۲۶-۲۷-۲۸-۲۹-۳۱-۳۲-۳۴-۳۵-۳۶-۳۷-۳۸-۳۹-۴۰-۴۱-۴۲-۴۳-۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-۴۸-۴۹	۳۰-۳۳
خودکارآمدی	۱۴	۵۱-۵۲-۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-۵۷-۵۸-۵۹	۶۰-۶۱-۶۲-۶۳

یافته های پژوهش

هدف پژوهش حاضر، بررسی شاخص های روانسنجی مقیاس مسئولیت پذیری در جامعه ایرانی بود. برای سنجش روایی این مقیاس از تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی استفاده شد. سوال (۱) آیا ابزار محقق ساخته توسط محقق، برای سنجش مسئولیت پذیری از روایی لازم برخوردار است؟

آزمون کایزر- مایر- اولکین^۱ اولین هدف تحلیل عاملی را مبنی بر اینکه آیا واریانس متغیرهای تحقیق تحت تاثیر واریانس مشترک برخی عامل های پنهانی و اساسی هست را مورد آزمون قرار

۱. Kaiser- Mayer- Olkin

می‌دهد. مقدار این آماره در پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۸ می‌باشد که انجام تحلیل عاملی برای داده‌های مورد نظر امکان‌پذیر بوده و می‌توان داده‌ها را به یک سری عامل‌های پنهانی تقلیل داد. در ادامه جدول یافته‌های این دو آماره آورده می‌شود:

تحلیل عامل اکتشافی

جدول ۲: آزمون KMO و کرویت بارتلت

P	کرویت بارتلت	KMO
۰/۰۰۰	۶۳۶۶۳	۰/۷۸

برای بررسی روایی سازه این مقیاس از تحلیل اکتشافی استفاده شد. در تحلیل عاملی با استفاده از روش تحلیل مولفه‌های اصلی و با استفاده از چرخش واریماکس و مقادیر بالاتر از یک، ۵ عامل شناسایی شد. براساس نتایج تحلیل عوامل مقیاس مسئولیت‌پذیری برای سنجش خرده مقیاس عامل اول، خود ارزشمندی (۱ تا ۷)، عامل دوم، خود کنترلی (۸ تا ۱۷)، عامل سوم، واقع‌گرایی (۱۸ تا ۲۵)، عامل چهارم، احساس تعهد (۲۶ تا ۴۹) و عامل پنجم، خودکارآمدی (۵۱ تا ۶۳) بارگذاری معناداری داشته‌اند.

جدول ۳: نتایج تحلیل عامل اکتشافی مقیاس مسئولیت‌پذیری

خرده مقیاس‌ها					سوالات
عامل ۵ (خودکارآمدی)	عامل ۴ (احساس تعهد)	عامل ۳ (واقع‌گرایی)	عامل ۲ (خودکنترلی)	عامل ۱ (احساس ارزشمندی)	
				۰/۳۲۴	۱
				۰/۳۸۹	۲
				۰/۴۷۱	۳
				۰/۴۲۳	۴
				۰/۴۷۶	۵
				۰/۳۷۳	۶
				۰/۴۰۰	۷
			۰/۳۲۰		۸
			۰/۳۵۱		۹
			۰/۳۵۴		۱۰
			۰/۳۴۱		۱۱
			۰/۳۲۴		۱۲
			۰/۴۳۶		۱۳
			۰/۳۶۱		۱۴
			۰/۴۸۰		۱۵

	۰/۳۸۳	۱۶
	۰/۵۱۴	۱۷
	۰/۳۸۵	۱۸
	۰/۳۱۰	۱۹
	۰/۳۳۱	۲۰
	۰/۴۹۰	۲۱
	۰/۵۴۲	۲۲
	۰/۴۰۳	۲۳
	۰/۴۹۲	۲۴
	۰/۳۹۳	۲۵
	۰/۴۰۴	۲۶
	۰/۳۸۶	۲۷
	۰/۴۷۸	۲۸
	۰/۳۱۳	۲۹
	۰/۳۷۲	۳۰
	۰/۴۰۷	۳۱
	۰/۳۵۹	۳۲
	۰/۳۸۸	۳۳
	۰/۵۸۹	۳۴
	۰/۴۲	۳۵
	۰/۵۴۹	۳۶
	۰/۴۱۳	۳۷
	۰/۳۹۵	۳۸
	۰/۳۸۳	۳۹
	۰/۳۸۹	۴۰
	۰/۳۲۲	۴۱
	۰/۴۰۸	۴۲
	۰/۳۹۸	۴۳
	۰/۴۴۰	۴۴
	۰/۳۵۱	۴۵
	۰/۳۹۶	۴۶
	۰/۴۶۴	۴۷
	۰/۴۷۴	۴۸
	۰/۵۱۵	۴۹
	۰/۳۴۴	۵۰
	۰/۳۷۷	۵۱
	۰/۳۶۴	۵۲
	۰/۴۹۴	۵۳
	۰/۴۳۲	۵۴
	۰/۴۸۳	۵۵
	۰/۳۷۰	۵۶
	۰/۳۱۱	۵۷
	۰/۳۸۷	۵۸

۰/۴۲۱	۵۹
۰/۴۹۸	۶۰
۰/۴۳۶	۶۱
۰/۴۰۱	۶۲
۰/۳۴۸	۶۳

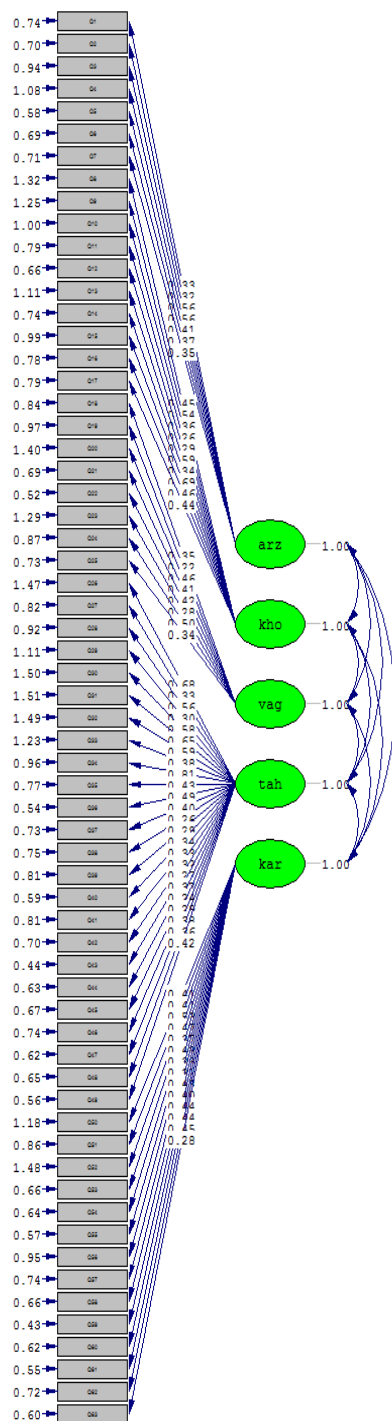
تحلیل عامل تاییدی

به منظور روایی عوامل استخراج شده مقیاس مسئولیت‌پذیری (عوامل ۵ گانه) از نرم افزار لیزرل استفاده شد.

جدول ۴: شاخص‌های نیکویی برازش مقیاس مسئولیت‌پذیری

P	X2/df	GFI	NNFI	CFI	AGFI	NFI	RMSEA
۰/۰۰۱	۵/۸	۰/۵۳	۰/۷۷	۰/۷۸	۰/۵۰	۰/۶۹	۰/۱

چنانچه در جدول ۴ مشاهده می‌شود، میزان $AGFI$ ، $NNFI$ ، CFI ، GFI ، NFI و $RMSEM$ به ترتیب $۰/۵۰$ ، $۰/۷۷$ ، $۰/۷۸$ ، $۰/۵۳$ ، $۰/۶۹$ ، $۰/۱$ می‌باشد. تحلیل برازش نسبتاً قابل قبولی را گزارش می‌دهد.

شکل ۱. الگوی اندازه گیری پرسشنامه مسئولیت پذیری

۱) آیا ابزار محقق ساخته توسط محقق، برای سنجش مسئولیت پذیری از پایایی لازم برخوردار است؟

برای سنجش پایایی مقیاس مسئولیت پذیری از روش آلفای کرونباخ استفاده شد.

جدول ۵: ضریب پایایی مقیاس مسئولیت پذیری و مولفه های آن (n=۲۴۰)

مولفه ها	آلفای کرونباخ
احساس ارزشمندی	۰/۶۱
خودکنترلی	۰/۶۷

۰/۵۲	واقع‌گرایی
۰/۸۲	احساس تعهد
۰/۷۵	خودکارآمدی
۰/۹۱	کل

با توجه به جدول ۵، پایایی به‌دست آمده از مقیاس مسئولیت‌پذیری ۰/۹۱ می‌باشد. بنابراین این ابزار از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

مسئولیت‌پذیری از ویژگی‌های اصیل انسانی است که رشد و تکامل فرد و جامعه انسانی و همچنین حفاظت از طبیعت در گرو آن است. بدین صورت که از طریق مسئولیت‌پذیری رابطه انسان با خود، هموعان و طبیعت متعادل می‌گردد (کانت، ۲۰۰۰). انسان اجتماعی از دیرباز برای زیستن ناگزیر به همکاری با هموعان خود و قبول مسئولیت بوده، چرا که نیازهای او با کمک و همیاری دیگران مرتفع شده است. در این جریان باید به مهارت‌های اجتماعی مجهز بود. مهارت‌ها مجموعه‌ای از پاسخ‌های لازم را فراهم می‌کند تا بدان وسیله فرد بتواند به طور موثر زندگی کند، بیاموزد و کار کند. مسئولیت‌پذیری یک مهارت اجتماعی است که نقش آن در زندگی شخصی و اجتماعی از جمله مباحث مورد توجه دانشمندان و بخصوص روان‌شناسان بوده است (نعمتی، ۱۳۸۷).

در رابطه با روایی محتوا نظر ده نفر صاحب‌نظر در این رشته روان‌شناسی بررسی شد. و پرسشنامه با اصلاحات لازم مورد تایید قرار گرفت. تحلیل اکتشافی، پنج مولفه برای مسئولیت‌پذیری استخراج کرد و تحلیل تاییدی نیز آن را تایید نمود. بنابراین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد ابزار ساخته شده توسط محقق، برای سنجش مسئولیت‌پذیری از روایی لازم برخوردار است. می‌توان گفت که نتایج به‌دست آمده از این پژوهش با برخی یافته‌های پژوهش‌های قبلی از جمله سیاهه روانی کالیفرنیا (گاف، ۱۹۵۷)، نگرش مسئولیت (RAS) (سالکو و سکیس، ۱۹۹۱)، پرسشنامه مسئولیت‌پذیری نوجوانان (نعمتی، ۱۳۸۷) زیر نظر دکتر ابوالفضل کرمی و مقیاس مسئولیت‌پذیری نوجوانان در خانه و مدرسه (کردلو، ۱۳۸۷) همسو است. از طرفی نتایج بررسی پایایی این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ نشان داد که از پایایی بالایی برخوردار است. نتایج اعتبار پژوهش کردلو (۱۳۸۷) همسویی بالایی دارد.

به طور کلی نتایج حاضر نشان داد که مقیاس مسئولیت‌پذیری در جامعه بزرگسالان از خصوصیات روان‌سنجی قابل قبولی برخوردار است و محققان از آن می‌توانند به عنوان ابزاری معتبر در اندازه‌گیری مسئولیت‌پذیری در ابعاد ذکر شده استفاده نمایند. همچنین این مقیاس می‌تواند در موقعیت‌های تربیتی و پژوهشی مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به اینکه جامعه پژوهش محدود به منطقه ۱۵ است، لذا پیشنهاد می‌شود چنین پژوهشی در خصوص تعییت روایی و پایایی مقیاس در سایر مناطق نیز انجام شود.

منابع

- احمدی آخورمه، محمد، سهامی، سو سن، رفاهی، ژاله، شم‌شیری، بابک (۱۳۹۲). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه مسئولیت‌پذیری چند بعدی بر مبنای متون اسلامی، مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، سال سوم، شماره ۱۳.
- پروچسکا، جیم، نورکراس، جان، سی (۲۰۰۷). نظریه‌های روان‌درمانی، ترجمه یحیی سید محمدی (۱۳۸۵). تهران: انتشارات رشد.

- حسین پور، محمد، درویشی، طیبه، سودانی، منصور (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش مسئولیت پذیری به شیوه واقعیت درمانی گلاسر بر کاهش بحران هویت دانش آموزان. *مجله یافته های نو در روان شناسی*. سال ۲. شماره ۵.
- خزائی، طیبه، سعادت جو، علی رضا، نوروزی، سمانه و همکاران (۱۳۹۲). تاثیر آموزش مسئولیت پذیری و کنترل افراد متابولیک افراد مبتلا به دیابت نوع یک. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند*. سال ۴. شماره ۲۰.
- شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۸). روان شناسی رشد. تهران. انتشارات اطلاعات. چاپ نوزدهم.
- صاحبی، علی، زالی زاده، محسن، زالی زاده، مسعود (۱۳۹۴). تئوری انتخاب، رویکردی در جهت مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی. *مجله رویش روان شناسی*. سال ۴. شماره ۱۱.
- طباطبایی، نفیسه، طباطبایی، سیدکمال الدین، کاکایی، یزدان، محمدی آریا، علیرضا (۱۳۹۰). رابطه سبک های هویت و مسئولیت پذیری با پیشرفت تحصیلی نوجوانان تهران. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*. سال ۱۲. شماره ۴۴.
- فلاحی، رضا و حاجیلو، محسن (۱۳۸۳). مشاوره، نظریه ها و کاربرد و اهداف، فرآیندهای مشاوره و روان درمانگری، تهران. انتشارات رشد.
- فرقانی طرقي، ام البنین، جوانبخت، مریم، بیاضی، محمد حسین و همکاران (۱۳۹۱). مقایسه اثربخشی آموزش گروهی شناختی- رفتاری و واقعیت درمانی بر عزت نفس دانش آموزان دبیرستانی. *مجله اصول بهداشت روانی*. سال ۱۴. شماره ۲.
- کلیمز، هریس، بین، رینولد (۱۹۸۹). آموزش مسئولیت پذیری به کودکان، ترجمه پروین علی پور (۱۳۸۵). تهران. آستان قدس رضوی.
- کبیرنژاد، ساناز؛ محود علیلو، مجید؛ شریفی، محمدامین (۱۳۸۹). روایی و پایایی مقیاس نگرش به مسئولیت، *مجله پژوهش های روان شناختی*، شماره ۲۵.
- کردلو، منیره (۱۳۸۷). آزمون مسئولیت، *فصلنامه/منیت اجتماعی*، شماره ۵.
- گلاسر، ویلیام (۱۳۹۰). نظریه انتخاب، ترجمه علی صاحبی. تهران. انتشارات سایه.
- گلاسر، ویلیام (۱۳۸۰). واقعیت درمانی، ترجمه سیدعلی مرتضوی. انتشارات نور ایمان. چاپ اول.
- گینات، جیم (۱۹۹۳). رابطه بین والدین و کودکان. ترجمه سیاوش سرتیپی (۱۳۷۸). تهران. انتشارات موسسه اطلاعات.
- منصور، محمود (۱۳۸۸). روان شناسی ژنتیک (تحول روانی از تولد تا پیری). تهران. انتشارات سمت. چاپ دهم.
- نعمتی، پری سیما (۱۳۸۷). ساخت و هنجاریابی آزمون مسئولیت پذیری دانش آموزان دوره راهنمایی در دو بعد شخصی و اجتماعی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی.

References

- Brewer, M. (2001). Teaching your child responsibility. Paewise.inc
- Cant, M.C. (2000). Psychosocial predictors of childrent, self-care behaviors. American Diabets Association Retrived from.
- Ervin, J.C. (2003). Giving students what they need. Educational leadership, 61, 19-23.
- Glasser, W.I. (2001). Choice theory. Translated to Persian by: firozbakht, M. Tehran: Reza pub.

-
- Glasser, W. (2000). *Counseling with choice theory: The new reality therapy*. New York: Harper Collins.
 - Glasser, W. (2005). *Defining mental health as a public health issue: A new leadership role for the helping and teaching professions*. Los Angeles: William Glasser Institute.
 - Hughes, C.H. (2010). *Developing conceptual literacy in lifelong learning research: A case of responsibility*. *British educational research Journal* 48.
 - Levins, R., Norenzayan, A. & Philbrick, K. (2006). *Cultural differences in the helping of strangers*. *Journal of cross cultural psychology*, 32(6).
 - Lenzi, M., Vieno, A., Santello, M., & Voight, A. (2014). *The role played by the family in shaping early and middle adolescent civic responsibility*. *The Journal of early adolescence*. 34(2).
 - Latane, B., Darley, J.M. (1970). *The unresponsive Bystander, Why doesn't he help?* New York: Appleton-century-crofts, p15.
 - Mergler, A. (2007). *The creation, Implementation and Evaluation of a school-based program* PHD thesis, Queensland university of technology.
 - Mottern, A., Mottern, R. (2006). *Choose WEALTH: A choice theory based financial management program*. *Intumal Real Ther.* 25(pt.2).
 - Phines, K.C. (2000). *Disorder of ageing and cognition*. Atlanta: stone hall university